

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการฟอกย้อม

อุตสาหกรรมประเภทสิ่งทออาจจะแบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น 2 ประเภท คือ โรงทอ หรือโรงงาน และโรงย้อม โรงทอหรือโรงงานจะทำการผลิตเส้นด้าย และผืนผ้าตามกรรมวิธีต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับชนิดของเส้นใย และความต้องการของท้องตลาด ด้ายหรือผ้าที่ผ่านการปั่นหรือการทอเสร็จแล้วจะถูกนำเข้าสู่โรงย้อมเพื่อจัดเตรียมทำการย้อมและตกแต่งต่อไป

กระบวนการผลิตในอุตสาหกรรมฟอกย้อมส่วนใหญ่เป็นกระบวนการทางเคมี ที่อาศัยการปรับเปลี่ยนคุณสมบัติของเส้นใย โดยการใช้สารเคมี สีย้อมที่เหมาะสม และโดยอาศัยน้ำเป็นตัวกลางอุตสาหกรรมฟอกย้อมจึงเป็นอุตสาหกรรมที่มีความต้องการใช้น้ำมาก ขั้นตอนการผลิตในอุตสาหกรรมฟอกย้อม ประกอบด้วยกระบวนการหลักที่สำคัญ 3 กระบวนการคือ

1. การเตรียม กระบวนการที่สำคัญในการเตรียม ได้แก่

1.1 การเผาขน เป็นการทำให้ผ้ามีผิวเรียบ

1.2 การลอกแป้ง แป้งที่ติดอยู่บนเนื้อผ้ามาจากการลงแป้งบนด้ายในกระบวนการทอผ้าทำให้เส้นด้ายแข็งตัวพอที่จะทนทานต่อการเสียดสีของเครื่องทอ เมื่อทอเป็นผ้าแล้วก่อนนำไปย้อมต้องนำไปลอกแป้งออกให้หมดเสียก่อน เพื่อให้ผ้าสามารถมีการย้อมติดสีดี

1.3 การขจัดสิ่งสกปรก ได้แก่การขจัดคราบน้ำมัน ขี้ดิน ขี้ผึ้ง กาว ฯลฯ

ให้หมดไปจากเส้นใย

1.4 การฟอกขาว เป็นการกำจัดสีที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

1.5 การชุบมัน เพื่อเพิ่มความมันของวัสดุสิ่งทอ และทำให้วัสดุสิ่งทอ ดูดซึ่มสีย้อมได้มากขึ้น

2. การให้สี กรรมวิธีการให้สีที่สำคัญมีอยู่ 2 วิธีคือ

2.1 วิธีย้อม

2.2 วิธีการพิมพ์

3. การตกแต่งสำเร็จ เป็นขั้นตอนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนคุณสมบัติสิ่งทอให้มีความเหมาะสมในการใช้งานมากยิ่งขึ้น

2.2 สีย้อมและการจำแนกสีย้อม

2.2.1 การผลิตสีย้อม

ที่มาของสีย้อมเริ่มแรกมาจากน้ำมันปิโตรเลียมหรือถ่านหิน ซึ่งเมื่อผ่านการสกัดแล้วจะได้สารไฮโดรคาร์บอนออกมา ที่สำคัญได้แก่ เบนซีน ไชลีน แอนทราซีน โทลูอีน แนพทาลิน และพาราฟิน ซึ่งเป็นสารไฮโดรคาร์บอนที่ไม่อิ่มตัว สารไฮโดรคาร์บอนเหล่านี้จะถูกนำไปทำปฏิกิริยาด้วยขบวนการไนเตรชัน แอมมิเนชัน เป็นต้น เพื่อที่จะเปลี่ยนสภาพจากสารไฮโดรคาร์บอนไปเป็นสารตัวกลาง และจากสารตัวกลางที่เตรียมได้นี้จะถูกนำไปเปลี่ยนเป็นตัวสีย้อมด้วยเทคนิคต่าง ๆ

2.2.2 การจำแนกสีย้อม

อัจฉราพร ไสละสูตร (2527) จำแนกสีย้อมออกเป็นประเภทต่าง ๆ หลายวิธีดังต่อไปนี้

1. จำแนกตามแหล่งที่มาของสี เช่น สีที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสีที่ได้จากการสังเคราะห์

2. จำแนกตามองค์ประกอบทางเคมี เช่น สีซัลเฟอร์

3. จำแนกตามกรรมวิธีในการย้อม เช่น สีมอร์แดนต์

4. จำแนกตามชนิดของเส้นใยที่นำไปย้อม เช่น สีย้อมผ้าฝ้าย, สีย้อม

ขนสัตว์

ในที่นี้จะกล่าวถึงสีย้อมจำแนกตามกรรมวิธีในการย้อม ดังนี้

1. สีดีสเพิร์ส (disperse dyes)

สีชนิดนี้ใช้ย้อมเส้นใยเซลลูโลส, โพลีเอสเตอร์ หรือเส้นใยสังเคราะห์บางชนิดที่ดูดซึมน้ำได้น้อย สีย้อมนี้ไม่ละลายน้ำแต่เป็นละอองละเอียดลอยตัวอยู่ในน้ำ เมื่อมีสารช่วยกระจาย (dispersing agent) ที่เหมาะสมจะสามารถใช้ย้อมในน้ำธรรมดาได้โดยไม่ต้องใช้สารเคมีอย่างอื่นช่วย

2. สีเอซิด (acid dyes)

สีชนิดน้ำเมื่อละลายน้ำจะแตกตัวเป็นไอออนที่มีประจุลบ บางทีเรียกสีประเภทนี้ว่าสีแอนไอออนิก (anionic dyes) ส่วนใหญ่เป็นเกลือโซเดียมของกรดซัลโฟนิก สีพวกนี้ส่วนใหญ่จะไม่เกาะติดเส้นใยเซลลูโลส หรือเกาะติดได้น้อย แต่สามารถเกาะติดเส้นใยในล่อนได้ดี

3. สีเบสิก (basic dyes)

สีชนิดนี้ละลายน้ำจะแตกตัวเป็นไอออนบวก บางทีจึงเรียกสีชนิดนี้ว่าสีแคทไอออนิก (cationic dyes) นิยมใช้ย้อมขนสัตว์ และเส้นใยสังเคราะห์ แต่ไม่เกาะติดเส้นใยเซลลูโลส มีสมบัติเด่นพิเศษคือ มีความสดใส และความเข้มของสีดีมาก

4. สีไดเรกต์ (direct dyes)

เป็นสีที่มีการดูดซึม และย้อมติดเส้นใยฝ้ายหรือใยเซลลูโลสโดยตรง ละลายน้ำง่าย โมเลกุลของสีจะแตกตัวเป็นไอออนที่มีประจุลบ การย้อมติดสีจะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อมีสารอิเล็กโตรไลต์ เช่น เกลือต่าง ๆ อยู่ด้วย สีชนิดนี้ย้อมง่าย ไม่คงทนต่อการซักน้ำ

5. สีแวต (Vat dyes)

เป็นสีที่ไม่ละลายน้ำ แต่สามารถเปลี่ยนเป็นสีที่ละลายน้ำได้เมื่อทำปฏิกิริยากับโซเดียมไฮดรอกไซด์ และโซเดียมไดไธโอนต์ สารประกอบที่เกิดขึ้นสามารถเกาะติดเส้นใยเซลลูโลสได้ดี และเมื่อถูกดูดซึมเข้าไปในเส้นใยแล้วสามารถทำให้กลับคืนเป็นสีที่ไม่ละลายน้ำเช่นเดิมได้ โดยการออกซิไดซ์ ด้วยออกซิเจนในอากาศ หรือไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ หรือใช้โปตัสเซียมไดโครเมต สีชนิดนี้มีความคงทนต่อการซักดีมาก และมีความคงทนต่อแสงดี

6. สีรีแอกทีฟ (reactive dyes)

สีชนิดนี้ใช้ย้อมเส้นใยเซลลูโลสดีที่สุด ละลายได้ในน้ำมีคุณสมบัติเป็นแอนไอออน เมื่ออยู่ในน้ำย้อมที่เป็นด่างโมเลกุลของสีจะทำปฏิกิริยากับหมู่ไฮดรอกซิลของเส้นใย และเชื่อมโยงติดกันโดยโควาเลนต์บอนด์ กลายเป็นสารเคมีชนิดใหม่กับเซลลูโลส สมบัติการละลาย และการดูดติดเส้นใยของตัวสีจะทำให้สีเข้าไปอยู่ในเส้นใยได้ และเมื่อเกิดปฏิกิริยาตัวสีก็จะติดกับเส้นใย ทำให้สีมีความคงทนต่อการซักล้าง

2.3 น้ำทิ้งจากอุตสาหกรรมฟอกย้อมสิ่งทอ

2.3.1 แหล่งที่มาของน้ำทิ้ง

น้ำทิ้งในอุตสาหกรรมฟอกย้อม มีที่มาจากแหล่งต่าง ๆ 4 แหล่งคือ

1. น้ำที่ใช้ในกระบวนการผลิต

น้ำที่ใช้ในกระบวนการผลิตแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- น้ำที่ใช้ในขั้นตอนการพอกย้อมโดยตรง น้ำในส่วนนี้จะมีปริมาณไม่มากนัก แต่มีความเข้มข้นของสิ่งสกปรกเจือปนค่อนข้างสูง

- น้ำที่ใช้ในการซักล้าง ภายหลัง จากการพอกย้อม น้ำในส่วนนี้จะมีปริมาณมาก แต่มีความเข้มข้นของสิ่งสกปรกเจือปนโดยส่วนรวมแล้วจะต่ำกว่าในน้ำทิ้งประเภทแรก

2. น้ำที่ใช้ในหม้อไอน้ำ

ในกระบวนการพอกย้อม มักจะมีการอาศัยไอน้ำเป็นตัวให้ความร้อนแก่น้ำที่ใช้ในกระบวนการ ถ้าไอน้ำที่ใช้ถูกส่งไปให้ความร้อนแก่น้ำย้อมโดยตรง ก็จะไปเพิ่มปริมาณของน้ำย้อม และจะถูกรวมเป็นน้ำทิ้งที่สกปรกในที่สุด

3. น้ำหล่อเย็น

ในกระบวนการพอกย้อม บางครั้งที่โรงงานจำเป็นต้องลดอุณหภูมิของน้ำย้อมลงในเวลาอันสั้น ซึ่งทำได้โดยอาศัยน้ำหล่อเย็น

4. น้ำที่ใช้ในการล้างเครื่อง และทำความสะอาดโรงงาน

ในบางกรณีน้ำชนิดนี้ก็เป็นน้ำทิ้งที่มีความสกปรกสูงมากด้วย เช่น น้ำล้างถังเตรียมสี

น้ำทิ้งที่มีปริมาณและความสกปรกมากที่สุดคือ น้ำทิ้งจากกระบวนการผลิตโดยตรง

2.3.2 ประเภทของสิ่งสกปรกเจือปนในน้ำทิ้ง

จำแนกเป็นประเภทที่สำคัญ ๆ ได้ดังนี้

1. สีย้อม

ในการย้อมเส้นใยจะมีการดูดซึมสีย้อมบางส่วนเท่านั้น ที่เหลือจะคงอยู่ในน้ำย้อม และจะถูกปล่อยออกมากับน้ำทิ้งในที่สุด

2. สารเคมีที่ใช้ช่วยในการพอกย้อม

สารเคมีที่ใช้ในกระบวนการพอกย้อม มีอยู่มากมายหลายชนิด สารเคมีเหล่านี้ส่วนใหญ่ จะยังคงเหลืออยู่ในน้ำย้อมหรือน้ำซักล้าง และจะถูกปล่อยปนมากับน้ำทิ้ง

3. สิ่งสกปรกเจือปนในเส้นใย

สิ่งสกปรกเหล่านี้มีทั้งที่เป็นสารซีเมนต์ ไขมัน โปรตีน ตลอดจนสารประกอบโลหะต่าง ๆ นอกจากนี้ในขั้นตอนการผลิตก็ยังมีสารเติมแต่งต่าง ๆ ลงไปในเส้นใยด้วย เช่นพวกสารหล่อลื่น และแป้ง เป็นต้น

4. เศษเส้นใย

5. สิ่งสกปรกเจือปนอื่น ๆ เช่น น้ำยาที่ใช้ล้างเครื่อง

2.4 ปัญหาเนื่องจากมีสิ่งข่มในน้ำทิ้ง

น้ำทิ้งจากโรงงานฟอกย้อมจะมีสิ่งข่มเจือปนอยู่เมื่อปล่อยน้ำทิ้งนี้ลงสู่แหล่งน้ำโดยไม่มีการลดความเข้มข้นของสีก่อนก็จะทำให้เกิดปัญหาต่อแหล่งน้ำ ดังนี้

1. ทำให้สภาวะทางกายภาพของแหล่งน้ำเสื่อมลง น้ำเสียจากโรงงานย้อมผ้าเมื่อปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ จะก่อให้เกิดความรู้สึกพึงรังเกียจต่อผู้พบเห็น ทำให้สภาพลำน้ำไม่น่าดู
2. ขัดขวางการส่องผ่านของแสงลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้สมดุลทางระบบนิเวศน์วิทยาเปลี่ยนแปลงได้ เกิดเป็นผลเสียต่อสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในน้ำ ทั้งทางตรง และทางอ้อม
3. สิ่งข่มที่เป็นสารอินทรีย์ย่อยสลายได้ ทำให้ค่าออกซิเจนละลายน้ำลดลง
4. ความเป็นพิษของตัวสิ่งข่ม

2.5 การกำจัดสิ่งข่มในน้ำทิ้ง

วิธีที่ใช้ในการบำบัดสีในน้ำทิ้งมีหลายวิธี ได้แก่

- โคแอกกูเลชันด้วยสารเคมี (chemical coagulation)
- โคแอกกูเลชันด้วยไฟฟ้าเคมี (electrocoagulation)
- ระบบบำบัดทางชีวภาพ (biological treatment)
- การดูดติดผิว (adsorption)
- เติมคลอรีน (chlorination)
- การเติมโอโซน (ozonation)
- รีเวอร์สออสโมซิส (reverse osmosis)
- อุลตราฟิลเตรชัน (ultrafiltration)
- การแลกเปลี่ยนประจุ (ion exchange)

- การฉายรังสี (radiation)
- โฟโตเคมีคอล ดีเกรดเดชัน (photochemical degradation)

วิธีการบำบัดสีในน้ำทิ้ง อาจใช้วิธีเดียว หรือใช้ร่วมกันหลายวิธีก็ได้ บางครั้งพบว่าวิธีการเดียวไม่สามารถกำจัดสีได้อย่างน่าพอใจ จำต้องมีวิธีอื่นร่วมด้วย

2.6 กระบวนการตกตะกอน (coagulation)

กระบวนการตกตะกอนที่เรียกว่าโคแอกกูเลชันเป็นกระบวนการที่มีการเติมสารบางชนิดลงไปเพื่อทำให้อนุภาคขนาดเล็กรวมตัวกันเป็นตะกอนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น (Sundstrom และ Klei , 1979)

อนุภาคคอลลอยด์ มีขนาด 10^{-6} - 10^{-3} มิลลิเมตร อนุภาคคอลลอยด์สามารถแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ พวกที่ชอบน้ำ (hydrophilic) จะมีแรงยึดเหนี่ยวกับสารตัวกลางในที่นั้นคือน้ำที่มีกำลังแรง ดังนั้น จึงแยกออกจากน้ำได้ยาก ต้องใช้แรงมากในการทำให้อนุภาคต่าง ๆ นั้นมาจับกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เพราะมีโมเลกุลของน้ำห่อหุ้มอยู่ ส่วนอีกชนิดหนึ่งคือ พวกที่ไม่ชอบน้ำ (hydrophobic) พวกนี้จะมีแรงยึดเหนี่ยวกับน้ำที่มีกำลังอ่อน เป็นอนุภาคที่สามารถแยกออกจากน้ำได้ง่าย เพราะไม่มีโมเลกุลของน้ำเป็นสิ่งกีดขวาง (Eckenfelder , 1989)

มันสิน ตันทูลเวศม์ (2526) ได้กล่าวถึงเสถียรภาพของคอลลอยด์ และการทำลายเสถียรภาพของคอลลอยด์ไว้ว่า การที่อนุภาคคอลลอยด์ สามารถแขวนลอยอยู่ในน้ำได้โดยไม่ตกตะกอนเนื่องจากอนุภาคคอลลอยด์มีประจุไฟฟ้า ซึ่งอาจมีประจุบวกหรือลบก็ได้ ทำให้มีแรงผลักระหว่างอนุภาคจึงเป็นสาเหตุให้อนุภาคต่าง ๆ กระจายอยู่ในน้ำโดยไม่รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งเรียกว่าฟล็อก ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าประจุไฟฟ้าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คอลลอยด์มีเสถียรภาพ ในน้ำอนุภาคคอลลอยด์จะมีแรงกระทำซึ่งกันและกันอยู่ 2 ชนิด คือ แรงดึงดูดระหว่างอนุภาค (van der waals force) เป็นแรงอ่อนที่มีอำนาจเมื่ออนุภาคอยู่ใกล้กัน ส่วนอีกแรงคือแรงผลัทางไฟฟ้า (electrical repulsive force) ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการที่ผิวของอนุภาคมีประจุชนิดเดียวกัน จึงเกิดการผลักัน บทบาทของแรงทั้งสองมีผลต่อเสถียรภาพของคอลลอยด์ แรงผลัจะต้องสูงกว่าแรงดึงดูด จึงจะทำให้คอลลอยด์มีเสถียรภาพ ถ้าแรงดูดมากกว่าแรงผลั อนุภาคคอลลอยด์ต่าง ๆ สามารถจับกันเป็นกลุ่มก้อน หรือที่เรียกว่าฟล็อกได้ ทำให้อนุภาคไม่มีเสถียรภาพ ผลลัพธ์ของแรงระหว่างอนุภาคทั้ง 2 ชนิดขึ้นอยู่กับระยะห่างระหว่างอนุภาค แรงดึงดูดมีอำนาจเหนือกว่าแรงผลัก็ต่อเมื่ออนุภาคคอลลอยด์เคลื่อนที่เข้ามาใกล้กันมาก ๆ แต่ถ้าหาก

อนุภาคคอลลอยด์มีประจุไฟฟ้าสูง หรือมีชั้นกระจาย (diffuse layer) หนาจะทำให้เกิดแรงผลักสูงกว่าแรงดูด

การทำให้อนุภาคคอลลอยด์ต่างๆ รวมตัวกันและจับกับเป็นฟล็อก ควรมี 2 ขั้นตอน คือ ต้องทำลายเสถียรภาพของคอลลอยด์ และต้องทำให้อนุภาคคอลลอยด์ต่างๆ เคลื่อนที่มากระทบกันหรือสัมผัสกันให้มากที่สุด

การทำลายเสถียรภาพของคอลลอยด์สามารถกระทำได้โดยอาศัยกลไก 4 แบบคือ

1. การลดความหนาของชั้นกระจาย โดยการเพิ่มจำนวนอิออนที่มีประจุตรงกันข้ามกับประจุของอนุภาค ผลที่เกิดขึ้นคือ ชั้นกระจายมีความหนาลดลง อนุภาคจะสามารถเข้าใกล้กันได้มากขึ้นจนแรงดึงดูดสามารถทำให้อนุภาคเกาะกันได้
2. การดูดติดและทำลายประจุไฟฟ้าของอนุภาคคอลลอยด์ (Adsorption and charge neutralization) สารเคมีบางหมู่สามารถดูดติดบนผิวของอนุภาคคอลลอยด์ได้ ถ้าสารเหล่านั้นมีประจุไฟฟ้าตรงกันข้ามกับของอนุภาค การดูดติดผิวจะมีผลในทางลดอำนาจศักย์ไฟฟ้าและทำลายเสถียรภาพของคอลลอยด์
3. การห่อหุ้มอนุภาคคอลลอยด์ไว้ในผลึกสารประกอบที่สร้างขึ้นมา (sweep coagulation) ถ้าเติมสารประกอบเกลือของโลหะบางชนิดลงไปลงในน้ำในปริมาณมากพอจะมีการตกผลึกเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อนุภาคคอลลอยด์อาจเป็นแกนในของผลึกดังกล่าว เพื่อให้ผลึกมีขนาดใหญ่หรืออาจจับตัวรวมกับผลึก ลักษณะที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นการเพิ่มขนาดหรือน้ำหนักให้กับอนุภาคคอลลอยด์เป็นผลให้คอลลอยด์สูญเสียเสถียรภาพ และสามารถตกตะกอนได้ พีเอช มีบทบาทสำคัญมากต่อกลไกแบบนี้ เนื่องจากมีความสัมพันธ์ระหว่างพีเอชและความสามารถในการตกผลึกสารต่างๆ สารตกตะกอนแต่ละตัวจะมีระดับพีเอชที่เหมาะสมแตกต่างกัน
4. ใช้โพลีเมอร์เป็นสะพานเชื่อมอนุภาคคอลลอยด์ (polymer bridging) โดยใช้โพลีเมอร์ที่ประจุไฟฟ้าประจำตัวอาจเป็นบวก , ลบ หรือไม่มีประจุเลยก็ได้ โมเลกุลของสารโพลีเมอร์สามารถเกาะติดบนอนุภาคได้หลายตำแหน่ง การเกาะติดอาจเป็นผลมาจากประจุที่ต่างกันของโพลีเมอร์และอนุภาคหรือเป็นแรงของปฏิกิริยาเคมีที่เกิดขึ้นระหว่างประจุที่เหมือนกันของโพลีเมอร์และคอลลอยด์ อนุภาคที่มีโพลีเมอร์เกาะติดอยู่โดยมีปลายอิสระสำหรับเกาะบนอนุภาคอื่น ถือได้ว่าเป็นอนุภาคที่สูญเสียเสถียรภาพแล้ว (destabilized particle) อนุภาคดังกล่าวนี้สามารถจับตัวกับอนุภาคอื่นๆ โดยมีโพลีเมอร์เป็นสะพานเชื่อม การต่อเชื่อม

ด้วยโพลีเมอร์จะเกิดขึ้นได้ทราบเท่าที่มีโพลีเมอร์และตำแหน่งว่างบนผิวอนุภาค ถ้าปลายอิสระของโพลีเมอร์ไม่มีที่เกาะจับบนอนุภาคอื่น ปลายอิสระก็จะเกาะจับบนอนุภาคเดิม ทำให้เสียประโยชน์ 2 ทางคือ ทำให้ไม่มีปลายอิสระไว้จับอนุภาคอื่นและทำให้มีตำแหน่งว่างบนอนุภาคสำหรับยึดเกาะน้อยลง อนุภาคคอลลอยด์ที่ถูกสารโพลีเมอร์ยึดเกาะหลายตำแหน่งจนไม่มีปลายอิสระและที่ว่าง เรียกว่าอนุภาคที่มีเสถียรภาพกลับคืนมาใหม่ (Restabilized particle) การใช้โพลีเมอร์มากเกินไปอาจก่อให้เกิดผลเสียได้ เพราะโพลีเมอร์หลายโมเลกุลจะไปเกาะอยู่บนอนุภาค จนไม่มีที่ว่างบนอนุภาคสำหรับเป็นที่จับของปลายอิสระของโพลีเมอร์ที่อยู่บนอนุภาคอื่น ๆ อนุภาคที่เกิดขึ้นจึงเป็นแบบที่มีเสถียรภาพ การทวนน้ำแรงเกินไปหรือนานเกินไป ก่อผลเสียได้ เนื่องจากฟลอคที่ที่เกิดขึ้นแล้วแตกเป็นส่วนๆ และอาจทำให้ปลายอิสระของโพลีเมอร์เกาะจับบนอนุภาคอันเดิม เสถียรภาพของคอลลอยด์จึงกลับคืนมาใหม่อีก

สารเคมีหลักที่ใช้ในกระบวนการโคแอกกูเลชัน เรียกว่าโคแอกกูแลนต์ ได้แก่ โพลีเมอร์, สารประกอบเกลือของโลหะบางชนิด ตัวที่นิยมใช้กันมากได้แก่ สารส้มและสารประกอบเหล็กบางตัว (Kammer, 1988) โพลีเมอร์แบ่งได้เป็น 3 ชนิด เมื่อพิจารณาถึงประจุที่อยู่บนสายโพลีเมอร์ คือ แคทไอออนิกโพลีเมอร์ เป็นโพลีเมอร์ที่มีประจุบวก, แอนไอออนิกโพลีเมอร์ เป็นโพลีเมอร์ที่มีประจุลบ และนอนไอออนิกโพลีเมอร์ เป็นโพลีเมอร์ที่ไม่มีประจุ

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Beszedits, Lugowski และ Miyamoto (1980) ได้ทำการศึกษาประสิทธิภาพของแอกติเวตเตดคาร์บอนในการกำจัดสีย้อมในน้ำเสียย้อมผ้า โดยศึกษาเปรียบเทียบกับสีย้อมชนิดต่าง ๆ คือ สีย้อมดิสเพิร์ส สีย้อมไดเรกต์ สีย้อมรีแอกทีฟ สีย้อมแวนด์ พบว่าแอกติเวตเตดคาร์บอนเหมาะสมกับสีย้อมที่อยู่ในรูปสารละลาย แต่ไม่เหมาะที่จะใช้กับสีย้อมที่ไม่ละลายหรือละลายได้น้อย เช่นสีย้อมแวนด์ สีย้อมดิสเพิร์ส เพราะหลังจากใช้ไปประมาณ 20 - 50 ชั่วโมง จะเกิดการอิ่มตัวเสียพื้นที่ผิวใช้งานไป ซึ่งจำเป็นต้องเปลี่ยนหรือรีเจนเนอเรต เพื่อนำกลับมาใช้ใหม่

McKay, Ramprasad และ Mowli (1987) ศึกษาการใช้สารดูดติดผิวที่มีราคาถูก ได้แก่ เปลือกไม้สัก, แกลบข้าว, เศษฝ้าย, ถ่านหิน, เส้นผม และดินเบนโทไนท์ ในการกำจัดสีย้อมผ้าในน้ำเสีย 4 ชนิดได้แก่ สีเบสิก, สีเอซิด, สีไดเรกต์ และสีดิสเพิร์ส ชนิดละ 2 โทนสี คือ สีแดงและสีน้ำเงิน จากการศึกษาพบว่า ดินเบนโทไนท์สามารถดูดติดสีย้อมได้ดี

เกือบทุกสี ยกเว้นสีเอซิดโทนสีแดง แต่การรีเจนเนอเรตเป็นไปได้อย่างยากเนื่องจากเกิดพันธะเคมีที่แข็งแรงในการดูดติดสีย้อม ส่วนแถบขาว เปลือกไม้สัก เศษฝ้าย และเส้นผม สามารถดูดติดผิวกับสีย้อมเบสิกเท่านั้น ส่วนสีชนิดอื่นดูดติดผิวได้น้อย

Grau (1991) กล่าวว่าสามารถใช้แอกติเวทเต็ดสลัดจ์เป็นสารดูดติดผิวสำหรับกำจัดสีย้อมในน้ำเสียได้

Sun และ Xu (1997) ศึกษาการใช้ก้านดอกทานตะวันกำจัดสีย้อมจากน้ำเสียสิ่งทอ 2 ชนิด คือสีเบสิกและสีไดเร็กต์ พบว่า ก้านดอกทานตะวันสามารถกำจัดสีเบสิกได้ดีกว่าสีไดเร็กต์ และส่วนต่าง ๆ ของก้านดอกก็มีผลต่อการดูดติดสี โดยส่วน pith ซึ่งอ่อนนุ่มและเป็นรูพรุน จะดูดติดสีได้ดีกว่าส่วนผิวถึง 2 เท่า นอกจากนี้ ขนาดของอนุภาคก็มีผลต่อการดูดติดสี โดยที่อนุภาคขนาดเล็กสามารถดูดติดสีได้ดีกว่าอนุภาคขนาดใหญ่เนื่องจากพื้นที่ผิวมีมากกว่า

Kanekar และ Samaik (1991) ได้ทดลองใช้ระบบแอกติเวทเต็ดสลัดจ์บำบัดน้ำเสียจากโรงฟอกย้อม ซึ่งประกอบไปด้วย อะนิลีน, ฟีนอล, สีย้อมเมทิลไวโอเล็ต, สีย้อมโรดามีน บี เป็นต้น ขั้นตอนการเลี้ยงตะกอนจะใช้มูลสัตว์และเมื่อเลี้ยงไประยะต่าง ๆ ได้แยกสายพันธุ์ที่ตอบสนองกับน้ำเสียจากโรงงานฟอกย้อมเป็นอย่างดีเป็นหัวเชื้อต่อ ๆ ไป จากการทดลองพบว่า สามารถลด COD ได้ 60% และพบว่า สายพันธุ์ ซูโดโมแนสนั้นสามารถใช้เลี้ยงในระบบแอกติเวทเต็ดสลัดจ์ได้เป็นที่น่าพอใจ

Koottatep (1993) ได้ทดลองใช้วิธีไฟฟ้าเคมีในการกำจัดสีย้อมในน้ำเสียโรงฟอกย้อมโดยสร้างแบบจำลองของถังปฏิกริยาโคแอกกูเลชันด้วยไฟฟ้า ซึ่งประกอบไปด้วยแผ่นอิเล็กโตรดอยู่ในถังพลาสติกใส อิเล็กโตรดนี้ทำด้วยแผ่นเหล็ก สีย้อมจะถูกฟล็อกที่เกิดจากเฟอร์รัสไฮดรอกไซด์จับให้ตกตะกอน ในขณะที่ไม่จำเป็นต้องใช้สารเคมีมาทำหน้าที่เป็นตัวตกตะกอน และตัวช่วยตกตะกอน ตะกอนที่ได้จับตัวดีมากเนื่องจากเป็นตะกอนที่มีประจุ แต่มีข้อเสียคือ ก๊าซไฮโดรเจนที่ลอยตัว ทำให้สีบางส่วนลอยขึ้นมา พบว่าที่แผ่นอะโนดจะผูกมัดเนื่องจากการปล่อยไฮดรอกไซด์เฟอร์รัส และได้ต่างคือ ไฮดรอกไซด์จากน้ำเสีย ด้วยวิธีนี้สามารถกำจัดสีย้อมได้ประมาณ 60 % มากกว่าการใช้โอโซนในสภาวะของน้ำเสียเริ่มต้นเดียวกัน

Naumczyk, Szpyrkowicz และ Zilio – Grandi (1996) ศึกษาการกำจัดสีน้ำเสียจากน้ำย้อมผ้าโดยใช้กระบวนการไฟฟ้าเคมี โดยใช้แผ่นอิเล็กโตรดชนิดต่าง ๆ 3 ชนิด พบว่ากระบวนการนี้สามารถกำจัดสีได้สูง 94 – 97 % กำจัด COD 10 – 20 % โดยที่แผ่นอิเล็กโตรดต่างกันจะกำจัดสีได้ต่างกันเล็กน้อย และเมื่อเวลาเพิ่มขึ้น ประสิทธิภาพการกำจัดสี และ COD

จะเพิ่มขึ้น คือหลังจาก 1 ชั่วโมงจะมีประสิทธิภาพในการกำจัดสี 99 % และกำจัด COD 85 – 92% แต่วิธีนี้พบว่า จะมีสารประกอบอื่น ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก

Kuo (1992) ศึกษาการกำจัดสีย้อม โดยใช้ไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ร่วมกับเพอร์รัสซัลเฟต ซึ่งเรียกว่า เฟนตอน รีเอเจนท์ (Fenton's reagent) โดยทดลองกับน้ำเสียสังเคราะห์จากสีย้อม 5 ประเภทคือ สีย้อมดิสเพิร์ส, สีย้อมรีแอคทีฟ, สีย้อมไดเร็กต์, สีย้อมเอซิด และสีย้อมเบสิก ซึ่งใช้กันมากในอุตสาหกรรม ในการศึกษาดังกล่าวพบว่า พีเอชมีผลต่อการกำจัดสี โดยพีเอชที่เหมาะสมคือ พีเอช ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 3.5 ส่วนปริมาณของไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์และเพอร์รัสซัลเฟต ขึ้นกับประเภทของสีย้อม คือ 584 และ 250 มก./ล. ตามลำดับสำหรับสีย้อมรีแอคทีฟ, 292 และ 83 มก./ล. ตามลำดับสำหรับสีย้อมไดเร็กต์, 875 และ 500 มก./ล. ตามลำดับสำหรับสีย้อมเอซิด, 292 และ 500 มก./ล. ตามลำดับสำหรับสีย้อมเบสิก , 292 และ 333 มก./ล. ตามลำดับสำหรับสีย้อมดิสเพิร์ส นอกจากนี้ยังพบว่าการเพิ่มอุณหภูมิช่วยเร่งปฏิกิริยาให้เร็วขึ้นและควรอยู่ประมาณ 50 องศาเซลเซียส วิธีนี้สามารถกำจัดสีได้ประมาณ 97 % และกำจัด COD ได้ประมาณ 88 %

Lin และ Lo (1997) ศึกษาการใช้กระบวนการเฟนตอนร่วมกับกระบวนการตกตะกอนทางเคมีในการบำบัดน้ำเสียสังเคราะห์ 2 ชนิด คือ สีย้อมไดเร็กต์ สีน้ำเงิน และสีรีแอคทีฟ สีดำ ซึ่งมีโพลีไวนิลแอลกอฮอล์ เป็นองค์ประกอบรวมอยู่ด้วยในปริมาณน้อยกว่า 2 % สำหรับกระบวนการตกตะกอนทางเคมีจะใช้ โพลีลูมิเนียมคลอไรด์ 100 มก./ล. ร่วมกับ โพลีเมอร์ 1 มก./ล. จากการศึกษาพบว่า พีเอช ที่เหมาะสมคือพีเอช 3.0 และอุณหภูมิที่เหมาะสมคือ 30 องศาเซลเซียส สำหรับปริมาณไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ และเพอร์รัสซัลเฟตคือ 1,000 มก./ล. และ 200 มก./ล. ตามลำดับ ซึ่งสามารถกำจัดสีไดเร็กต์ได้ 60 % และกำจัดสีรีแอคทีฟได้มากกว่า 90 % กำจัด COD ได้ประมาณ 60 % สำหรับสีทั้ง 2 ชนิด และเมื่อใช้กระบวนการตกตะกอนทางเคมี พบว่าช่วยลดเวลาในการตกตะกอนให้เร็วขึ้น และสามารถเพิ่มการกำจัดสีไดเร็กต์จาก 60% เป็น 90% ส่วนสีรีแอคทีฟจะมีผลเล็กน้อย เนื่องจากสามารถกำจัดสีได้ดีอยู่แล้ว

Koottatep (1993) ได้ทดลองใช้โอโซน กำจัดสีย้อมในระดับห้องปฏิบัติการ กับน้ำเสียจากโรงฟอกย้อม พบว่าสามารถกำจัดสีได้มีประสิทธิภาพ 50 % โดยการใช้ออกซิโดซิงสีย้อมด้วยโอโซน การกำจัดสีด้วยโอโซนดังกล่าว เหมาะกับการบำบัดน้ำเสียขั้นปฐมภูมิก่อนเข้าระบบบำบัดทางชีวภาพ เพราะโอโซนช่วยให้ค่าออกซิเจนละลายน้ำเพิ่มขึ้นเป็นประโยชน์ต่อการ

ย่อยสลายสารอินทรีย์ในถังเติมอากาศ และไม่ต้องการถังตกตะกอนชั้นปฐมภูมิ เพราะการกำจัดสีย้อมในน้ำเสียด้วยไอโซนไม่ก่อให้เกิดสลัดจ์

Judkin และ Hornsby (1978) ได้ทดลองการกำจัดสีจากน้ำเสียสังเคราะห์ ด้วยวิธีการตกตะกอนทางเคมีโดยการใช้ปูนขาว มักเนซีมคาร์บอเนต และมักเนซีมาร์บอเนต ร่วมกับปูนขาว โดยใช้ น้ำเสียสังเคราะห์จากสีย้อม 3 ชนิด คือ สีย้อมแวมต , สีย้อมดิสเพิร์ส และสีย้อมซัลเฟอร์ จากการทดลองดังกล่าวพบว่า การใช้มักเนซีมคาร์บอเนตร่วมกับปูนขาวจะได้ผลดีกว่าการใช้สารเคมีชนิดเดียวในการกำจัดสีจากน้ำเสียสังเคราะห์ทั้ง 3 ประเภท ยกเว้นสีประเภทซัลเฟอร์ การใช้ปูนขาวเพียงอย่างเดียวก็สามารถกำจัดสีได้

Koprivanac et al. (1993) ได้ทำการศึกษาการกำจัดสีน้ำเสียจากโรงงานผลิตสีด้วยกระบวนการตกตะกอนโดยใช้ตัวตกตะกอนอนินทรีย์คือ $\text{FeCl}_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ และโพลีเมอร์ชนิดประจุบวก ซึ่งมีชื่อทางการค้าว่า Levafloc R (Bayer) และ Colfloc 3915 (Ciba Geigy) สำหรับตัวอย่างน้ำเสียเป็นสีประเภทรีเอกทีฟ ซึ่งมีทั้งหมด 6 ตัวอย่างคือ Yellow 143, Red 183, Red 120, Brown 37, Blue 182, Blue 204 โดยทำการศึกษาอิทธิพลของพีเอช ชนิดของตัวตกตะกอนและอุณหภูมิ ผลการศึกษาพบว่า ช่วงพีเอชที่เหมาะสมสำหรับโพลีเมอร์คือช่วง 6.0 - 7.0 และสำหรับตัวตกตะกอนอนินทรีย์อยู่ในช่วง 2.4-4.0 เมื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพของตัวตกตะกอนทั้ง 3 ชนิดพบว่าโพลีเมอร์ 2 ชนิดมีประสิทธิภาพในการกำจัดสีใกล้เคียงกันคือสามารถลดสีได้เกือบ 100 % และมีประสิทธิภาพดีกว่าตัวตกตะกอนอนินทรีย์ แต่ตัวตกตะกอนอนินทรีย์สามารถลด COD ได้มากกว่าโพลีเมอร์ และเมื่อศึกษาถึงผลของอุณหภูมิที่มีผลต่อการตกตะกอนโดยศึกษาในช่วง 20-80 °C พบว่าเมื่ออุณหภูมิเพิ่มขึ้นประสิทธิภาพในการกำจัดสีจะลดลง ดังนั้นในการกำจัดสีด้วยตัวตกตะกอนอุณหภูมิสูงสุดไม่ควรเกิน 30 °C

Crowe , O` Melia และ Little (1977) อ้างถึงใน Beszedits et al. (1980) ได้ศึกษาการกำจัดสี disperse 2 ชนิด คือ disperse yellow 3 และ disperse yellow 42 ด้วยโพลีอีเล็กโตรไลท์ชนิดประจุบวก ประจุลบและไม่มีประจุ พบว่าการใช้โพลีอีเล็กโตรไลท์ชนิดประจุลบและไม่มีประจุให้ผลไม่ดี ส่วนประจุบวกสามารถกำจัดสีได้ดี และได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตกตะกอน คือ ชนิด, ปริมาณของโพลีเมอร์และพีเอช ซึ่งสอดคล้องกับ Kace และ Linford (1975) ที่ได้ศึกษาการกำจัดสีประเภท disperse โดยเลือกโพลีเมอร์ชนิดประจุบวก 3 ตัวและประจุลบ 2 ตัว จากการทดลองพบว่า โพลีเมอร์ชนิดประจุบวกเป็นตัวตกตะกอนที่ไม่มีประสิทธิภาพ ขณะที่โพลีเมอร์ชนิดประจุบวกสามารถกำจัดสีได้มากกว่า 90 % และเมื่อใช้ร่วมกับสารส้มสามารถกำจัดสีได้มากกว่า 95 % นอกจากนี้ยังมีการใช้โพลีเมอร์ร่วมกับสารอื่นในการ

กำจัดสีของน้ำเสียดังผลการทดลองของ กาญจนิกา ครองธรรมชาติ (2536) ได้ทำการศึกษาวิธีการกำจัดสีน้ำเสียจากน้ำย้อมผ้า 4 ประเภทคือ สีรีแอคทีฟ เอซิด ไดเร็กท์ และดิสเพิร์ส โดยใช้สารโพลีลูมิเนียมคลอไรด์ (PACI) ร่วมกับโพลีเมอร์ชนิดประจุบวก มีชื่อทางการค้าว่า Zetag-63 จากการศึกษาพบว่าประสิทธิภาพในการกำจัดสีของน้ำเสียขึ้นอยู่กับ ประเภทสีย้อม โทนสี ระดับพีเอชที่เหมาะสม ปริมาณ PACI และปริมาณโพลีเมอร์ที่เหมาะสม โดยผลการทดลองเมื่อใช้โพลีเมอร์ 0.2 ถึง 5.0 มิลลิกรัมต่อลิตรเป็นดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ผลการกำจัดสีน้ำเสียชนิดต่างๆ

สี	ปริมาณ PACI (มิลลิกรัม/ลิตร)	การกำจัดสี (%)	การลด COD (%)	การลด SS (%)
รีแอคทีฟ	400-500	0.3-59.7	2.6-27.6	3.8-40.6
เอซิด	500-มากกว่า 3000	8.2-84.5	10.6-58.0	6.9-78.8
ไดเร็กท์	600-3000	7.6-81.9	6.6-46.3	11.9-41.0
ดิสเพิร์ส	100-1500	63.5-96.1	54.2-95.0	57.1-98.0

ซึ่งในการทดลอง น้ำเสียมีความเข้มของสีสูงไม่เท่ากัน แม้ผลการทดลองที่ได้จะมีประสิทธิภาพในการกำจัดสีสูงก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าจะสามารถลดความเข้มของสีให้อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจได้

Nhuphan (1992) ได้ทำการศึกษาการกำจัดสีจากโรงงานฟอกยีนส์โดยกระบวนการตกตะกอนทางเคมีด้วย เฟอร์รัสซัลเฟต, เพอร์ริกซัลเฟต ร่วมกับโพลีเมอร์ซึ่งเป็นแคทไอออนิกมีชื่อทางการค้าว่า T3300 โดยทดลองกับน้ำเสียสังเคราะห์ แล้วนำผลที่ได้มาใช้กับน้ำเสียที่เกิดจากการฟอกย้อมยีนส์จริงจากการศึกษาพบว่าผลการกำจัดสีทั้งสองสภาวะใกล้เคียงกันโดยปริมาณเฟอร์รัสซัลเฟตและเพอร์ริกซัลเฟตที่เหมาะสมคือ 200 มิลลิกรัมต่อลิตรสามารถกำจัดสีได้ 95.55% และ 94% ตามลำดับ และเมื่อใช้โพลีเมอร์ร่วมในการตกตะกอนพบว่าสามารถกำจัดสีได้ดีขึ้นคือ 98% และ 95 % ตามลำดับ เมื่อใช้โพลีเมอร์ 8-10 มิลลิกรัมต่อลิตร

การใช้สารส้มในการกำจัดสีน้ำทิ้ง จากอุตสาหกรรมฟอกย้อมสิ่งทอ มีทั้งที่ใช้สารส้มเพียงอย่างเดียวและใช้ร่วมกับสารอื่น ดังเช่น เมื่อใช้สารส้ม 120 มิลลิกรัมต่อลิตรสามารถที่จะลดสีได้ 86 % (Nemerow,1952 อ้างถึงใน Beszedits et al. ,1980) และเมื่อ

เปรียบเทียบประสิทธิภาพของปูนขาวและสารส้ม (Shelley et al., 1976 อ้างถึงใน Beszedits et al., 1980) โดยใช้ในการกำจัดสีในน้ำทิ้งจากกระบวนการย้อมก่อนที่จะบำบัดด้วยกระบวนการทางชีววิทยา พบว่าถ้าเติมปูนขาวปริมาณ 4500 มิลลิกรัมต่อลิตร สามารถกำจัดสีได้ 81.5% แต่ถ้าใช้สารส้มจะใช้ 600 มิลลิกรัมต่อลิตร สามารถกำจัดสีได้ 62.8 %

Altinbas, Dokmeci และ Baristiran (1995) ศึกษาการบำบัดน้ำเสียจากอุตสาหกรรมฟอกย้อมสิ่งทอ ซึ่งน้ำเสียที่ให้เป็นน้ำเสียรวม โดยสีที่ใช้ส่วนมากจะเป็นประเภท reactive และ direct การบำบัดใช้กระบวนการตกตะกอนทางเคมีและระบบ activated sludge ตามลำดับ โดยตัวตกตะกอนที่ใช้คือ สารส้ม เพอร์ริกคลอไรด์ ปูนขาว และ แคลเซียมคาร์บอเนต จากผลการทดลองพบว่าที่พีเอช 6.0 การใช้สารส้มร่วมกับปูนขาวจะให้ผลดีที่สุดในการลด COD โดยใช้สารส้ม 184 mg/l และปูนขาว 1000 mg/l สามารถลด COD ได้ 42 % ส่วนการใช้สารส้มร่วมกับแคลเซียมคาร์บอเนต, เพอร์ริกคลอไรด์ร่วมกับปูนขาวและเพอร์ริกคลอไรด์ร่วมกับแคลเซียมคาร์บอเนตสามารถลด COD ลงได้ 40 % , 32-45% และ 35 % ตามลำดับ และเมื่อนำน้ำเสียขั้นแรกมาบำบัดด้วยระบบ Activated sludge สามารถที่จะลด COD ได้ 60-90 % ซึ่งจากการทดลองนี้ชี้ให้เห็นว่าการใช้สารส้มในการตกตะกอนแล้วตามด้วยการบำบัดด้วยระบบ Activated sludge สามารถกำจัด COD ได้ถึง 94 %